

OSMO - OSALLISUUTTA MONIAMMATILLISESTI

TYÖ- JA TOIMINTAKYVYN MITTARIT
ETELÄ-POHJANMAALLA



Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020



SISÄLLYS

1 Mihin mittareita ja arviointia tarvitaan?	3
1.2 Mittarit asiakastyössä.....	4
1.3 Mittarit tiedon tuotannossa	5
2 Mittareiden käyttö Etelä-Pohjanmaalla	6
3 Työ- ja toimintakyvyn mittareiden esittely	9
3.1 Kykyviisari	9
3.2 ICF	12
3.3 Elämäntilanteen selvittämisen ympyrä (ESY-mittari).....	16
3.4 AVAIN-mittari	19
4 Mittarit työpajoilla.....	22
SOVARI.....	23
WALMU.....	23
VAT-arviointi	24
5 Työskentely jatkuu.....	25
LÄHTEET JA KIRJALLISUUTTA	26

1 Mihin mittareita ja arviointia tarvitaan?

Asiakkaan tilanteen ja palvelutarpeen arviointia tehdään kaikessa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastyössä. Palvelutarpeen arviointia taustoittavat kunkin tahon työtä ohjaavat lait. Voimassa olevan lainsäädännön mukaan aikuissosiaalityössä tehdään sosiaalihuoltolain (1301/2014) mukainen palvelutarpeen arviointi asiakkaalle asiakkaan elämäntilanteen edellyttämässä laajuudessa yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa hänen omaisensa ja läheisensä sekä muiden toimijoiden kanssa. Laissa työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta (1369/2014) on säädetty asiakkaan, kunnan, TE-toimiston ja Kelan yhteisesti tekemästä palvelutarpeen arvioinnista monialaisen yhteispalvelun käynnistyessä (kartoitusjakso). TE-toimiston työtä ohjaa laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta (916/2012), johon on määritelty palvelutarpeen arviointi asiakkaan ja TE-toimiston kesken. Laissa säädetään myös asiakkaan tiedottamisesta ja ohjauksesta muun viranomaisen tai palvelun järjestäjän palvelun piiriin yhteistyössä näiden kanssa. Laissa Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista (566/2005) säädetään Kelan järjestämästä ammatillisesta kuntoutuksesta, jota järjestetään asiakkaan työ- ja ansiokyvyn tukemiseksi tai parantamiseksi tai työkyvyttömyyden estämiseksi. Asiakkaan työ- tai opiskelukyvyn ja ansiomahdollisuuksien olennaista heikentymistä arvioitaessa otetaan huomioon asiakkaan kokonaistilanne, ja 1.1.2014 voimaan tulleiden muutosten myötä ammatillisen kuntoutuksen tarve voi aikaisempaa vahvemmin perustua terveydellisten tekijöiden lisäksi myös sosiaalisiin tekijöihin.

Sote- ja maakuntauudistuksen myötä nykyiseen lainsäädäntöön tulee paljon muutoksia, mutta osa laeista, kuten sosiaalihuoltolaki, jää tämän hetkisen tiedon mukaan voimaan ja ohjaamaan asiakkaan palvelutarpeen arviointia nykyisellään. Lakiluonnoksessa julkisista rekrytointi- ja osaamisen kehittämispalveluista on määritelty, että monialainen palvelutarpeen arviointi alkaa, jos maakunta tai palveluntuottaja arvioi työnhakijalla olevan työllistämistä edistävän monialaisen yhteispalvelun tarpeen. Työnhakijan monialainen palvelutarpeen arviointi tehdään monialaisesti ja palvelutarpeen mukaiset palvelut on sovittava yhteen monialaisena yhteistyönä. Kuntoutuksen uudistamiskomitea on loppuraportissaan (2017) esittänyt myös terveydenhuoltolakiin lisättäväksi pykälää, jossa säädetään työterveyshuollon ulkopuolella olevien työkäisten työ- ja toimintakyvyn tukemisesta ja edistämisestä, ja siihen liittyen palvelutarpeen arvioinnista.

1.2 Mittarit asiakastyössä

Käytännötyössä arviointia tehdään jokaisessa asiakkaan tapaamisessa. Arvioinnin ja asiakkaan kanssa käytävän keskustelun perusteella kirjataan asiakkaan tietoihin yhteinen suunnitelma tai muutoin tapaamisen pääasiallinen sisältö ja sovitut asiat. Asiakkaiden tilanteista voidaan saada järjestelmien erilaisilla raportointityökaluilla tiettyjä tilastollisia tietoja, mutta tilastotiedot eivät välttämättä avaa asiakkaiden tilannetta tai palvelutarpeita riittävästi, jotta voitaisiin tarkemmin kuvata asiakaskuntaa tai sen palvelutarpeita. Laajemman tiedon tuottaminen edellyttää, että siihen on varattu aikaa.

Tärkeänä perusteluna arvioinnin tai mittareiden käytön tarpeelle on niistä saatava hyöty asiakastyöhön ja erityisesti asiakkaalle itselleen. Arviointi voi auttaa asiakkaan elämäntilanteen ja työ- ja toimintakyvyn hahmottamista. On kritisoitu sitä, että erilaiset itsearviointimenetelmät ovat liian subjektiivisia, mutta asiakasta näkemättä tai ilman hänen osallisuuttaan on mahdotonta luoda yhteistä näkemystä, jonka pohjalta rakentaa tavoitteita ja suunnitelmaa asiakkaalle (Vuokko & Tuisku 2017, 673). On tärkeää, että arviointi tehdään yhteisesti ja se pohjautuu asiakkaan omaan kokemukseen, johon voi yhdistyä myös lähipiirin tai ammattilaisten näkemyksiä (Sainio & Salminen 2016, 207).

Työntekijän kannalta mittareita tarvitaan tuottamaan tietoa asiakkaan palvelutarpeesta ja työ- ja toimintakyvystä asiakkaan tilanteen eteenpäin saattamiseksi. Mittarit voivat olla myös väline osoittaa oman työn tuloksia ja vaikuttavuutta silloin, kun työn vaikuttavuus ei ole tilastollisesti osoitettavissa työllistyneiden määränä tai muina toimenpiteinä. (Kts. Karjalainen & Kotiranta 2010.) Arvioinnin tarkoitus ja luonne ratkaisevat, millainen arviointimenetelmä siihen parhaiten sopii. Usein on hyödyllistä, että sekä asiakas itse että työntekijä voivat arvioida tilannetta, sillä yhteinen näkemys täydentää kuvaa asiakkaan toimintakyvystä. (Sainio & Salminen 2016, 209.) Jotta mittarista tulisi toimiva työväline, täytyy sen käyttö olla helppoa ja luontevaa asiakastapaamisessa.

1.3 Mittarit tiedon tuotannossa

Arviointi ja mittarit voivat toimia myös yleisemmin tiedon tuotannon välineenä. Yhteisten mittareiden käyttö mahdollistaa myös tiedon vertailun eri asiakasryhmissä tai eri alueilla. Yhtenäiset ja laadukkaat arviointikäytännöt mahdollistavat esimerkiksi kuntoutuksen ja muiden toimintakykyä tukevien palveluiden kehittämisen ja tuloksellisuuden arvioinnin. Pätevä arviointi auttaa myös palvelujärjestelmää ja sen rahoittajia kohdentamaan palveluitaan. Toimintakykytiedon käyttö helpottaa myös asiakkaiden tilanteen seurantaan palvelu- tai hoitoketjun eri vaiheissa ja sen kautta voidaan arvioida toimenpiteiden vaikutuksia. (Sainio & Salminen 2016, 213-214.)

Sote-uudistuksen myötä maakunnilla tulee olla mittareita ja menetelmiä, joilla voidaan vertailla oman tuotannon vaikuttavuutta, kustannustehokkuutta ja laatua eri palveluiden tuottajien ja järjestöjen palveluiden tuotantoon sekä muiden maakuntien tuotantoon. Mittareiden ja menetelmien lisäksi tarvitaan osaajia tiedon tuottamiseen, kokoamiseen ja analysointiin. (Kivipelto 2017, 89.) Jos järjestelmällistä tiedontuotantoa ja arviointia ei ole, päätöksenteossa tukeudutaan tiedon sirpaleisiin. Tietoa voidaan hankkia myös erilaisilla kyselyillä ja selvityksillä. Näistä kyselyistä jää helposti uupumaan tieto siitä miten palveluita voidaan parantaa pidemmällä aikavälillä. (Kivipelto 2013, 319.) Myös palveluiden kehittyminen voi jäädä huomaamatta, jos tiedon tuotanto ei ole jatkuvaa.

Kansallisesti yhtenäiset sekä kuvailevaan tietoon että päteviin arviointimenetelmiin perustuvat toimintakyvyn arviointikäytännöt parantavat myös asiakkaiden yhdenvertaisuutta (Sainio & Salminen 2016, 214). Kivipellon (2017, 94) mukaan on tärkeää, että heikompaan asemaan joutuneiden väestöryhmien osallisuutta ja valtaistumista tukevaa vaikuttavuustietoa voidaan tuoda esiin ja tätä kautta edistää oikeudenmukaisuutta ja yhdenmukaisuutta tukevaa sosiaalityötä.

Hallituksen kärkihankkeisiin kuuluva vaikuttavuus- ja kustannustietotyöryhmä sekä sen erilaiset alatyöryhmät ovat selvittäneet ja laatineet ehdotuksia valtakunnallisesti yhtenäisistä mittaristoista. Niillä voidaan mitata väestön hyvinvointia ja terveyttä, palvelujen tarvetta, palvelujen laatua ja vaikuttavuutta sekä palvelujen kustannuksia ja tehokkuutta. (Kivipelto 2017, 90). Yhteisten arviointimenetelmien tärkeydestä on lausunut myös Kuntoutuksen uudistamiskomitea (2017), joka on työskennellyt sosiaali- ja terveysministeriön toimesta mieltien

kuntoutusjärjestelmän kokonaisuudistusta. Komitean loppuraportin mukaan suomalainen kuntoutusjärjestelmä toimii monissa tilanteissa hyvin, mutta prosessien hajanaisuus aiheuttaa ongelmia. Asiakkaat eivät saa tarvitsemiaan kuntoutuspalveluja oikea-aikaisesti ja yhdenvertaisesti. Heillä ei myöskään ole riittävästi tietoa palvelujen saatavuudesta. Komitean mielestä kuntoutuksen vaikuttavuutta voidaan mitata paremmin, kun käytössä on yhtenäiset toiminta- ja työkyvyn mittarit. Tavoitteena on, että kuntoutustarve tunnistettaisiin jatkossa aikaisemmin ja kuntoutus pääsisi käynnistymään mahdollisimman varhain. Komitea kiinnitti erityistä huomiota siihen, että työttömien kuntoutukseen pääsyä tulisi parantaa.

2 Mittareiden käyttö Etelä-Pohjanmaalla

Tässä raportissa esitellään mittareita ja arvioinnin välineitä, joita on käytössä Etelä-Pohjanmaalla työelämän ulkopuolella olevien työkäisten asiakkaiden parissa. Selvitystyötä on tehty kuntien aikuissosiaalityöstä sekä työpajoilta. Työkyky- ja mittaristoasiasta on käyty keskustelua myös muiden toimijoiden kanssa, kuten TOIKE- ja PRO SOS-hankkeiden kanssa.

Mittareiden käyttö ja niiden kokeilu on aikuissosiaalityössä Etelä-Pohjanmaalla ollut melko vähäistä eikä niitä käytetä aikuissosiaalityössä systemaattisesti tällä hetkellä missään kunnassa tai alueella. Työntekijöiden kanssa käytyjen keskustelujen mukaan mittarityöskentelylle ei löydy riittävästi aikaa vastaanottopainotteisessa asiakastyössä. Usein tapaamisen pääasiallisena syynä on akuutti asia, johon asiakas kaipaa tukea.

Keskusteluissa aikuissosiaalityön työntekijöiden kanssa kuvautuu selkeästi tarve asiakkaan kokonaistilanteen kartoittamiseen. Käytössä olevat menetelmät ja toimintatavat ovat työntekijäkohtaisia, ja myös asiakaskohtaisia. Kartoitusta tehdään usein pikkuhiljaa tapaaminen kerrallaan sen sijaan että kartoitus tehtäisiin yhdellä tapaamisella jonkin tietyn mittarin avulla. Aikuissosiaalityössä nähdään silti, että mittareiden avulla voidaan nostaa keskustelunaiheita asiakkaan elämän eri osa-alueilta. Anne Timo on tutkimuksessaan (2018) selvittänyt sosiaalisen kuntoutuksen käytäntöjä Etelä-Pohjanmaalla ja myös näissä haastatteluissa aikuissosiaalityön työntekijät ovat kuvanneet, että menetelmien kautta saadaan kattava kuva asiakkaan elämän eri

osa-alueista ja tilanteesta sekä voidaan tunnistaa asiakkaiden voimavaroja ja vahvuuksia. Työntekijöiden mukaan menetelmät toimivat etupäässä käytännön työkaluina asiakkaan kuntoutuksen tarpeen arvioimisessa (Timo 2018, 67). On todettu, että mikään mittari yksistään ei kuitenkaan riitä asiakkaan kokonaistilanteen kartoittamiseksi. Mittarin toistettavuus on hyödyllistä, sillä sen avulla voidaan tuoda esiin muutokset asiakkaan tilanteessa.

Selvityksemme perusteella kuntien aikuissosiaalityössä näyttäisi olevan eniten kokemusta Kykyviisarin käytöstä. Sitä on kokeiltu erityisesti kunnissa, joissa on ollut toimintalinjan 5 hankkeita (Osku-hanke, PRO SOS-hanke, Sosku-hanke). Työntekijöiden palautteen perusteella Kykyviisarin käyttö on melko helppoa. Kyselyä on täytetty sekä paperilomakkein että asiakkaan itse täyttämänä Kykyviisarin nettipohjaiseen lomakkeeseen. Työntekijöiden kokemusten mukaan asiakkaan tilanne voi kuvautua melko optimistisena ensimmäisellä täyttökerralla. Työskentelyn edetessä asiakkaan oma näkemys tilanteestaan realisoituu, ja sen myötä uudelleen täytetyn Kykyviisarin tulokset ovat usein heikompia kuin ensimmäisellä kerralla täytetyn kyselyn tulokset. Tähän vaikuttaa varmasti myös se, että työskentelyn edetessä asiakkaan ja työntekijän välinen luottamussuhde vahvistuu ja sen myötä asiakas rohkenee kertomaan asioistaan avoimemmin.

Terveydenhuollon palveluissa käyttökokemuksia on sekä Kykyviisarin että ICF-luokituksen käytöstä. TOIKE-hankkeessa on ollut käytössä Kykyviisari. Asiakkaiden tehtävänä on ollut täyttää Kykyviisari itsenäisesti. Hankkeen ensilinjan työntekijän mukaan tämä on onnistunut tavoitteen mukaisesti. Ensilinjan työntekijän mukaan asiakkaiden työkyky on näyttäytynyt Kykyviisarin perusteella melko huonona siihen nähden, että hankkeen kohderyhmänä ovat asiakkaat, jotka ovat terveydellisistä rajoitteistaan huolimatta palaamassa tai menossa kohti työelämää ja heillä on halu jatkaa työelämässä. Hankkeen asiakkaat ovat täyttäneet Kykyviisarin kertaalleen TOIKE-palveluun tultaessa. Ensilinjan työntekijä on yhteydessä asiakkaisiin, ja he täyttävät Kykyviisarin uudelleen noin 6 kk jälkeen ensimmäisestä täyttämisestä.

Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin puheterapeutti Annemari Suokko kertoi kokemuksistaan ICF:n käytöstä esitelmässään Monitoimijainen palvelutarpeen arviointi-seminaarissa 11.4.2018. Hän on nähnyt ICF-luokitukseen kuuluvan asteikon käytön hyödyllisenä siten, että arvion voivat tehdä sekä työntekijä että asiakas. Suokon mukaan asiakkaasta tehdyt lausunnot ja kirjaukset

voidaan muuttaa ICF-luokituksen mukaisiksi, ja sitä kautta saadaan toimintakykyä rajoittavat tai edistävät tekijät erittäin havainnollisesti esiin ja hyödynnettäväksi myös moniammatillisesti.

3 Työ- ja toimintakyvyn mittareiden esittely

Esittelemme seuraavaksi mittareita, joita on tai on ollut käytössä aikuissosiaalityössä Etelä-Pohjanmaan alueella. Nämä mittarit ovat Kykyviisari, ESY-mittari (elämäntilanteen selvittämisen ympyrä) sekä AVAIN-mittari. Lisäksi esittelemme ICF-luokituksen, jonka käyttö sosiaali- ja terveydenhuollossa on ollut jo pitkään sekä valtakunnallisissa että kansainvälisissä keskusteluissa ja jonka käyttöönottoa Etelä-Pohjanmaan alueella joissakin kunnissa mietitään parhaillaan.

3.1 Kykyviisari

Kykyviisari on työ- ja toimintakyvyn itsearviointimenetelmä kaikille työkäisille, myös työelämän ulkopuolella oleville. Kykyviisarissa arvioidaan vastaajan toimintakykyä ja siinä tapahtuvia muutoksia. Kykyviisari kartoittaa vastaajan kokemuksen omasta terveydestään, omasta tilanteestaan, osaamisestaan, asenteistaan ja motivaatiostaan sekä sosiaalisesta osallisuudestaan ja siinä tapahtuvista muutoksista. Kykyviisari mahdollistaa myös työ- ja toimintakyvyssä tapahtuneen muutoksen tarkastelun, jos arviointi toistetaan.

Kuka voi käyttää Kykyviisaria?

- Omasta työ- ja toimintakyvystä kiinnostuneet henkilöt
- Palvelujärjestelmien ammattilaiset, hankkeiden työntekijät
- Päättäjät: Kykyviisari tuottaa arvokasta tietoa päätöksenteon tueksi

Kykyviisaria voivat hyödyntää työterveyshuollot, SOTE-palvelut, TE-toimijat, sosiaalitoimi ja muut työkäisiin kohdistuvaa toimintaa järjestävät toimijat.

Miten kykyviisaria käytetään?

Kykyviisari on maksuton kysely, johon voi vastata paperilomakkeella tai verkossa. Se löytyy osoitteesta <http://sivusto.kykyviisari.fi/>. Vastaaja voi täyttää Kykyviisarin suoraan verkkopalveluun sähköpostilinkin kautta, tai työntekijä voi viedä paperilomakkeelle täytetyt vastaukset ohjelmaan. Kykyviisaria voidaan käyttää myös ryhmätilanteissa. Kykyviisariin vastaaminen kestää 10-20 minuuttia.

Kykyviisari -sivustolta löytyy selkeät koulutusmateriaalit –ja videot, Kykyviisarin käyttöopas, verkkopalvelun käyttöohjeet sekä Kykyviisarin tulkinnan ohjeet. Kirjalliset koulutusmateriaalit sekä koulutusvideot löytyvät osoitteesta <http://sivusto.kykyviisari.fi/koulutusmateriaalit/>

Kykyviisarin sisältö

Kykyviisari jakautuu seuraaviin osa-alueisiin:

ESITIEDOT (mm. ikä, sukupuoli)

HYVINVOINTI (mm. yleinen toimintakyky, koettu työkyky)

OSALLISUUS (sosiaalinen toimintakyky ja sosiaalinen kanssakäyminen)

MIELI (psykkinen toimintakyky)

ARKI (arjesta selviytyminen)

TAIDOT (mm. kognitiivinen toimintakyky, osaaminen)

KEHO (fyysinen toimintakyky)

TAUSTATIEDOT (mm. koulutustausta)

TYÖ JA TULEVAISUUS (mm. työllisyystilanne, muutostoiveet)



The screenshot shows the Kykyviisari assessment interface. At the top, the logo 'kyky viisari' is displayed with a yellow smiley face icon. Below the logo is a navigation bar with tabs for 'Esitiedot', 'Hyvinvointi', 'Osallisuus', 'Mieli', 'Arki', 'Taidot', 'Keho', 'Taustatiedot', and 'Työ & tulevaisuus'. The 'Hyvinvointi' tab is currently selected and highlighted in blue. Below the navigation bar, a message reads: 'Seuraavat neljä kysymystä koskevat yleistä hyvinvointiasi.' The main content area is titled 'B. Hyvinvointi' and contains two questions, B1 and B2, each with a red question mark icon to its right. Question B1 asks 'B1. Kuinka tyytyväinen olet tällä hetkellä elämääsi?' and has five radio button options: 'Erittäin tyytyväinen', 'Melko tyytyväinen', 'En tyytyväinen, mutta en tyytymätönkään', 'Melko tyytymätön', and 'Erittäin tyytymätön'. Question B2 asks 'B2. Onko terveydentilasi mielestäsi nykyisin?' and has four radio button options: 'Hyvä', 'Melko hyvä', 'Keskitasoinen', and 'Melko huono'.



Kyselyn täytettyään vastaaja saa vastaustensa perusteella henkilökohtaisen palautteen kokonaistilanteesta sekä jokaisesta osiosta erikseen. Työntekijä ja asiakas voivat käydä keskustellen läpi palautteet sekä yksittäisten kysymysten vastauksia.

Henkilökohtainen palautteesi

Kiitos, että vastasit Kykyviisariin. Alla näet henkilökohtaisen palautteesi, joka on koostettu vastaustesi perusteella. Eri osioiden vastaukset on muunnettu yhteiselle asteikolle ja tuloksesi voivat vaihdella välillä 20 % – 100 %. Kokonaistilanteesi on laskettu eri osioiden prosenttien keskiarvona. Palaute työ- ja toimintakyvystä pohjautuu Kykyviisarin Hyvinvointi-osiosta vastaamiisi koetun toimintakyvyn ja koetun työkyvyn kysymyksiin. Voit keskustella palautteesta tarkemmin lähityöntekijäsi tai muun palvelun ammattihenkilön kanssa.

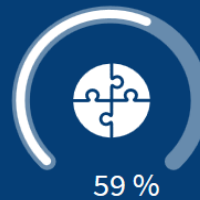
Työkyky ja toimintakyky

Työkyky ja yleinen toimintakyky eivät vaikuta olevan aivan kohdallaan. Sinun olisi hyvä selvittää, mitä asialle voisi tehdä.

Pohdi, onko elämäntilanteessasi asioita, jotka vaikuttavat toimintaasi? Arvioi myös, mitä kaikkea voisit itse tehdä työ- ja toimintakykyä kohentamiseksi. Ovatko esimerkiksi ravinto, liikunta, uni ja lepo, sosiaalinen aktiivisuus, muut harrastukset ja opiskelu kohdallaan? Voit hyödyntää Kykyviisarin eri osa-alueiden tuloksia kartoittaessasi omla vahvuuksiasi ja kehittämisen kohteita. Keskustelee tilanteestasi ja Kykyviisarin tuloksista terveydenhuollon, työterveyshuollon, työvoimähallinnon tai muun palvelun ammattihenkilön kanssa. Näin voit parhaiten löytää ratkaisuja työ- ja toimintakykyä edistämiseksi.

Mikäli olet työssä, voitte yhdessä työterveyshuollon ja työnantajan kanssa selvittää, voidaanko työkykyäsi edistää muuttamalla työtä, työympäristöä tai kehittämällä työyhteisön toimintaa. Lisäksi työterveyshuolto voi selvittää kuntoutusedellytyksiäsi ja mahdollisia kuntouttavia toimenpiteitä.

Kokonaistilanne



Kokonaistilanteesi Kykyviisarin osa-alueiden keskiarvona.

Kykyviisarin edut vastaajalle

- Helppokäyttöinen ja monipuolinen
- Vastaaja voi itse kertoa tilanteestaan
- Osoittaa työ- ja toimintakyvyn eri osa-alueiden vahvuudet ja haasteet
- Antaa välittömän henkilökohtaisen palautteen
- On hyvä pohja tavoitteiden asettamiselle
- Tekee työ- ja toimintakyvyssä tapahtuneen muutoksen näkyväksi

Kykyviisarin edut ammattilaiselle

- Yhtenäinen lähestymistapa ja puheeksi ottamisen väline asiakastyössä
- Apuna palvelutarpeen arvioinnissa ja tavoitteiden asettamisessa
- Antaa kokonaisvaltaisen kuvan asiakkaiden työ- ja toimintakyvystä ja siinä tapahtuneista muutoksista
- Auttaa tulosten raportoinnissa ja oman työn vaikutusten seuraamisessa
- Antaa alueellisesti ja valtakunnallisesti vertailtavaa tietoa

3.2 ICF

ICF-luokitus (International Classification of Functioning, Disability and Health) on WHO:n luokitusperheeseen kuuluva toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokitus.

ICF on toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokitus, joka kuvaa biopsykososiaalista toiminnallista tilaa kehon toimintojen, suoritusten ja osallistumisen aihealueilla. ICF:ssä huomioidaan terveydentilaan liittyvien tekijöiden lisäksi myös ympäristö- ja yksilötekijöiden vaikutus.

Kuka voi käyttää ICF-luokitusta?

ICF sopii moneen tarkoitukseen, eri tilanteisiin ja eri tahojen yhteistyöhön. ICF soveltuu eri ammattiryhmien käyttöön ja sen myötä eri ammattiryhmien roolit ja työnjako tulevat näkyväksi. ICF-lomakkeessa on tietopaikat eri ammattiryhmille (lääkäri, fysioterapeutti, toimintaterapeutti, neuropsykologi, sosiaalityöntekijä jne.), interventio- tai palvelukuvaukselle sekä tavoitteille.

ICF toimii yhteisenä kielenä asiakkaan ja eri ammattilaisten välisessä keskustelussa, tavoitteiden asettelussa, ja alkutilannearviona haluttaessa seurata muutosta asiakkaan toimintakyvyssä erilaisten sosiaali- ja terveyspalvelujen, hoitojen tai kuntoutuksen jälkeen. ICF toimii havainnollisena yhteenvetona asiakkaan toimintakykytilanteesta tietyllä ajanhetkellä.

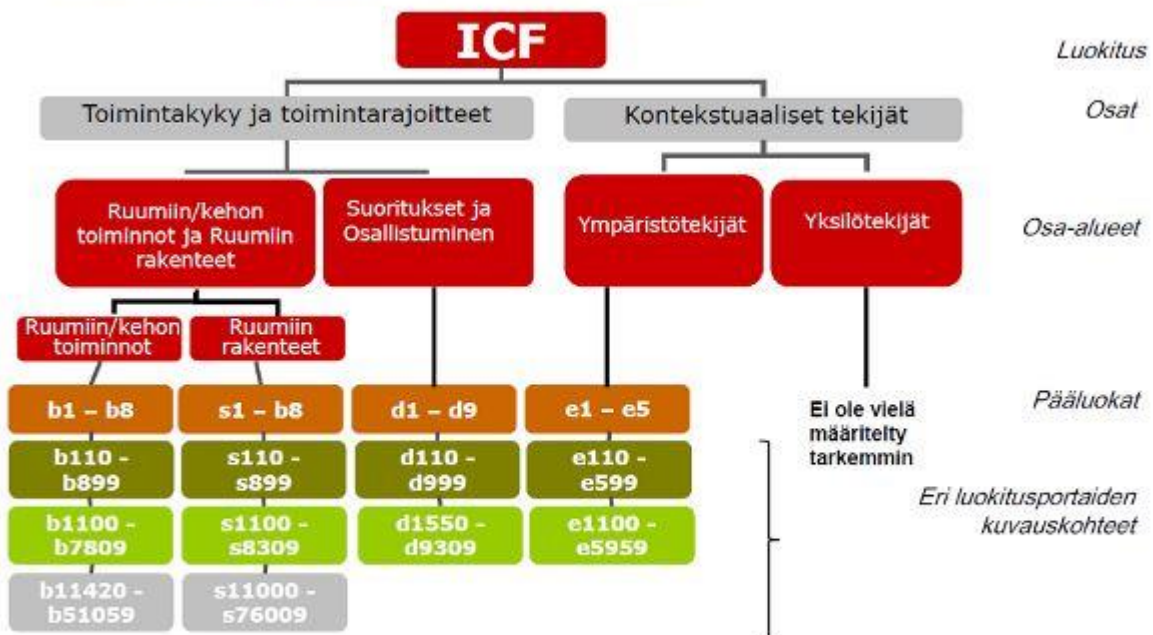
ICF:n sisältö

ICF-luokitus on toimintakykyä kuvaava hierarkinen luokitus, jossa tieto koodataan kirjaimin ja numeroin. ICF-luokitus jakautuu kahteen osaan:

- 1) Toimintakykyä ja toimintarajoitteita kuvaavaan osaan kuuluvat ruumiin/kehon toiminnot (b) ja rakenteet (s) sekä suoritukset ja osallistuminen (d).
- 2) Kontekstuaalisia tekijöitä kuvaava osa eli ympäristötekijät (e) ja yksilötekijät (pf).

Osa-alueiden alla ovat pääluokat ja niiden jälkeen tulevat tarkenteet, joilla voidaan ilmaista vajavuuden sijaintia, määrää tai luonnetta tai suuruutta, suorituskyvyn ja -tason "määrää" tai henkilön toimintakykyä edistävää tai rajoittavaa tekijää.

ICF-luokituksen hierarkinen rakenne ja koodit



Toimintakyky ja toimintakyvyn kuvaaminen

Miten ICF:ää käytetään?

ICF-luokitusta varten on kuvauslomake, joka on tehty helpottamaan käytännön työssä tehtävää toimintakyvyn kuvaamista. ICF-luokituksen käytön helpottamiseksi on kehitetty ICF-ydinlistoja. ICF-ydinlistoihin on valittu tiettyihin terveydentiloihin tai tilanteisiin soveltuvia kuvauskohteita. ICF ydinlistoja on jo valmiina 32 yleisempään sairauteen, sekä ikääntymisen ja työkyvyn arviointiin. Näiden lisäksi on yleinen ydinlista sekä yleinen toimintarajoitteet -ydinlista. Lyhyitä ydinlistoja voidaan käyttää asiakkaan toimintakyvyn kuvaamiseen missä tahansa sosiaali- tai terveydenhuollon tilanteessa. Lyhyet ydinlistat sisältävät noin 10–20 ICF kuvauskohdetta. ICF-luokituksella voidaan siis kuvata asiakkaan toimintakykyä ICF-ydinlistojen tai minkä tahansa valitun ICF-kuvauskohteen avulla tietyllä ajanhetkellä, käyttää sekä sanallista kuvausta että ICF-tarkenteita sekä luoda asiakkaan toimintakykyprofiili.

ICF ei tarjoa toimintakyvyn arviointimenetelmiä, vaan antaa ohjeita sovittaessa eri ammattikuntien välistä työnjakoa toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden arvioinnissa ja edistämisessä. ICF-luokitus auttaa hahmottamaan mitä tietoa tarvitaan, mutta se ei määritä miten ja millä mittareilla toimintakykyä tulee arvioida. Työtekijä valitsee arviointiin sopivan mittarin. ICF tarjoaa yhteisen toimintakyvykielen sovellettavaksi sekä toimintakyvyn kliinisissä tutkimuksissa ja palveluiden kehittämisessä että väestötutkimuksissa. Luokituksen tarkoitus on parantaa toimialojen ja hallinnonalojen välistä vuorovaikutusta toimintakykyyn liittyvissä asioissa. Koska toimintakyky on dynaaminen tila, kuvaus voidaan tehdä myöhemmin uudelleen, ja verrata sitä aiemmin tehtyyn toimintakykyprofiiliin. Toimintakykyarvioinnin toistaminen ja muutosten seuraaminen on paikallaan hoidon, kuntoutuksen, tai esimerkiksi asuinympäristön ja palvelujen muutosten jälkeen.

ICF:n käyttöönotto edellyttää osaamista luokituksen rakenteesta ja sen käytön periaatteista. Luokituksen käyttöä voi myös opiskella osallistumalla ICF-koulutukseen tai opetella ICF-itseoppimisverkko työkalun avulla. ICF:n käytössä noudatetaan eettistä ohjeistusta

Mihin ICF:n tuottamaan tietoa voidaan käyttää sosiaalityössä ja mitä hyötyä siitä on?

Sosiaalityöntekijän pöydälle päätyy lääkärinlausuntoja ja muita asiantuntijalausuntoja, joista vähimmillään selviää henkilön saama diagnoosi tai muutos ruumiin rakenteessa. Kiinnostavin ja monesti ratkaisevin tieto on se, miten henkilö suoriutuu? Mitkä ovat hänen osallistumismahdollisuutensa? Sosiaalityössä pohditaankin sitä miten puutteisiin näissä olisi oikea tapa vaikuttaa. ICF:ää voidaan käyttää esim. vammaispalveluissa vaikeavammaisuuden määrittelyyn, työkaluna sen selvittämiseen kuka on lain tarkoittama vaikeavammainen - ja kuka ei.

Sosiaalityölle uusia mahdollisuuksia

- Mahdollisuuksia toimintakyvyn kuvaamiseen. ICF:n avulla toimintarajoitteiden ja esteiden parempaan paikantaminen.
- Välitöntä hyötyä neuvonnassa, ohjauksessa, palvelusuunnittelussa ja päätöksenteossa yksilötasolla.
- Pitkällä tähtäimellä voidaan hyödyntää myös yhteiskuntasuunnittelussa ja palvelujärjestelmän uudistamisessa esim. kohdentamaan vammaispoliittiset toimenpiteet niille alueille, jotka näyttävät eri tavoin toimintarajoitteisille ihmisille esteellisinä tai saavuttamattomina.
- Kyetään nykyistä paremmin osoittamaan järjestetyistä palveluista saatava hyöty, niiden välttämättömyys ja vaikuttavuus.

Huomioitavaa

- ICF-luokittelua ei tarvita eikä voida tehdä kaikissa yhteyksissä, on osattava tunnistaa tilanteet, joissa sitä käytetään.
- Riskinä ”kapea-alainen” koodaaminen, jolloin asiantuntijanäkökulma korostuu ja potilaana tai asiakkaana olevan ihmisen kuuleminen vaarantuu. Tällöin ICF-luokituksen avulla potentiaalisesti saatava hyöty jää saavuttamatta ja samalla supistetaan asiakkaan perustavaa laatua oleva oikeus osallisuuteen ja kuulluksi tulemiseen omaa hoitoa, kuntoutusta tai palvelusuunnittelua koskevassa asiassa.
- Makrotasolle vietyinä jäisi hyödyntämättä mahdollisuus tiedonkeruuseen vallitsevista esteistä tai osallistumismahdollisuuksien puutteesta tai vaihtoehtoisesti näistä muodostuisi vääristynyt ja mahdollisesti liian positiivinen kuva.

3.3 Elämäntilanteen selvittämisen ympyrä (ESY-mittari)

ESY-mittari on asiakaslähtöinen tilanteen selvittämisen ja arvioinnin menetelmä. Se on suunniteltu työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten sosiaalisen kuntoutuksen työvälineeksi. ESYn tavoitteena on asiakkaan itseymmärryksen lisääminen, asiakastyön prosessin hallinta ja asiakastyön vaikutusten arviointi

ESY-mittari on kehitetty Virta II -hankkeessa (KASTE-ohjelma) Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän aikuissosiaalityön ja kehittäjäasiakkaiden kanssa 2015 - 2016. Sen kehittämisessä on hyödynnetty AVAIN-mittaria ja Työelämäutkaa. Sitä on kehitetty yksilötason työn vaikuttavuuden arviointiin, mutta vaikuttavuustiedon lisäksi mittarin avulla saadaan asiakas itse mukaan arvioimaan omaa elämäntilannettaan ja asettamaan itse omaa elämäänsä koskevia muutostavoitteita.

Kuka voi käyttää ESY-mittaria?

ESY soveltuu monenlaiseen ohjaustyöhön: Aikuissosiaalityöhön, mielenterveys- ja päihdepalveluihin, Te-toimiston ja TYPin palveluihin, sosiaalisen kuntoutuksen, jälkihuoltoon, kuntouttavaan työtoimintaan, työ- ja starttipajoille, opiskeluhooltoon.

Mittaria voidaan käyttää 1) palvelutarpeen arvioinnissa, 2) tavoitteiden asettelussa ja suunnitelman laatimisessa, 3) palveluiden ja toimintojen arvioinnin vaiheissa ja 4) muutoksen seuraamisen ja arvioinnissa.

Miten mittaria käytetään?

Asiakas ja työntekijä voivat yhdessä tarkastella asiakkaan elämäntilanteen eri osa-alueita. Asiakkaalle kerrotaan työskentelyprosessista ja sen tavoitteista. Tämän jälkeen asiakas valitsee kullekin tapaamiselle 2-3 teemaa, joita hän itse pitää tärkeinä asioina käsitellä.

Oleennaista on asiakkaan oman valinnan korostaminen ja toimijuuden vahvistaminen. Asiakastapaaminen ja siinä esille nousevat vahvuudet, muutostarpeet ja voimavarat kirjataan asiakaskertomukseen.

Menetelmää taustoittavat sosiaalisen kuntoutuksen prosessin tuntemus, dialoginen ohjaus, tavoitteellinen sosiaalityö, verkostotyön hallinta, työntekijän omakohtainen ajattelu ja ihmisenä olemisen taito.

ESY-mittarin sisältö

Asiakas arvioi elämäntilannettaan kymmenellä eri osa-alueella:

- ihmissuhteet
- sosiaaliset tilanteet
- terveys ja elinvoima
- arjen sujuvuus
- asuminen
- toimeentulo ja rahankäyttö
- asiointi ja asioiden hoitaminen
- opiskelu, työ, yrittäjyys
- harrastukset ja kiinnostuksen kohteet
- tulevaisuuden tavoitteet ja toiveet.

Jokaisella osa-alueella on positiivisia, konkreettisia väittämiä, joihin vastataan asteikolla 1–10 (10 = täysin samaa mieltä, 1 = täysin eri mieltä). Vastausten arvosanoista lasketaan keskiarvo, joka auttaa määrittämään työskentelyn kohteen.

Miten seuraavat väittämät kuvaavat elämäntilannettasi? Arvioi asteikolla 1-10 (10=täysin samaa mieltä, 1= täysin eri mieltä)

Ihmissuhteet

- Minulla on riittävästi samoin ajattelevia ystäviä.
- Olen tyytyväinen ihmissuhteisiini.
- Minulla on ainakin yksi ystävä / läheinen, johon voin luottaa.
- Muut ihmiset ovat yleensä luotettavia.
- Minun on helppo tutustua uusiin ihmisiin.
- Saan yleensä sovittua erimielisyydet.
- Olen tyytyväinen perhesuhteisiini.
- Pidän säännöllisesti yhteyttä vanhempiini ja sisaruksiini.
- Minulla on hyvä suhde äitiini. (jos vanhempaa ei ole, jätetään vastaamatta)
- Minulla on hyvä suhde isäni. (jos vanhempaa ei ole, jätetään vastaamatta)
- Tulen hyvin toimeen läheisteni kanssa.
- Tulen hyvin toimeen itselleni vieraitten ihmisten kanssa.
- Uskon, että saan ongelmiini apua, kun tarvitsen.
- Minun on helppoa sopia erimielisyydet.
- Minun ei tarvitse pelätä ketään.
- Minulla on annettavaa muille ihmisille.
- Koen kuuluvani johonkin minulle merkittävään ryhmään.
- Koen, että muut ihmiset arvostavat ja ovat kiinnostuneita siitä, mitä ajattelen asioista.

Kaikki yhteensä:

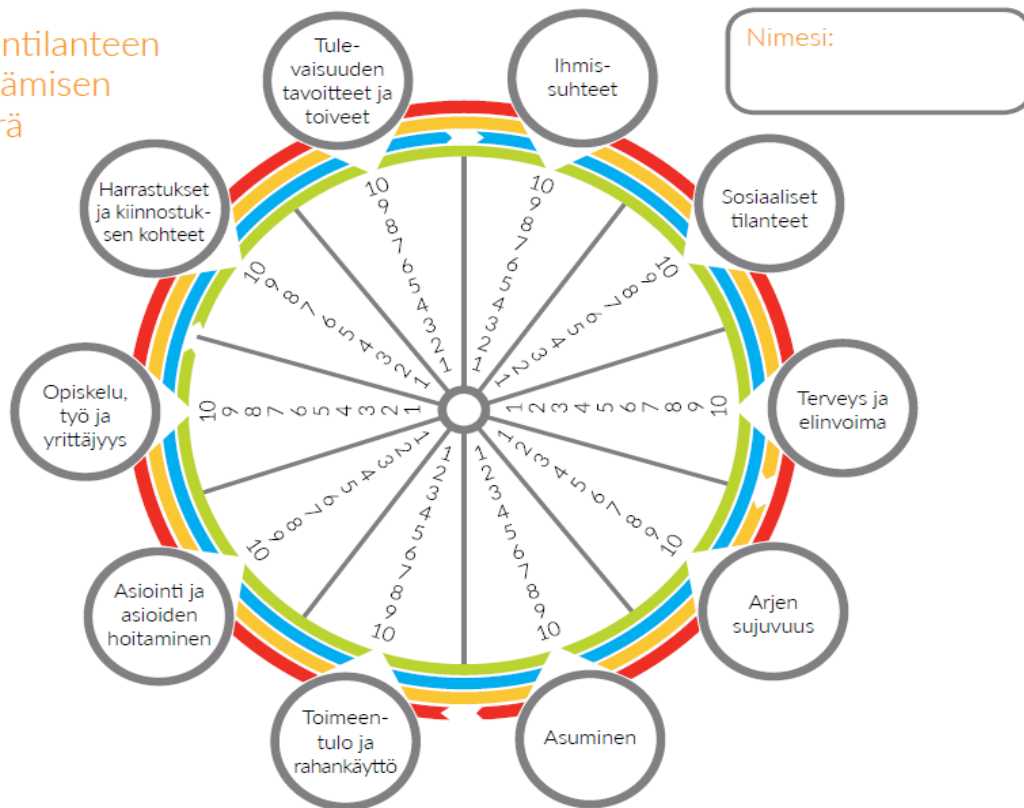
Sosiaaliset tilanteet

- Minun on helppoa lähteä kodistani tapaamaan muita ihmisiä.
- Minun on helppoa puhua uusissa tilanteissa.
- Koen että muut ihmiset kuuntelevat minua puhuessani.
- Otan muut ihmiset huomioon toiminnassani.
- Pystyn ilmaisemaan omat mielipiteeni muille ihmisille.
- On mukava tavata tuttuja ihmisiä kaupassa tai ulkona liikkeessäni.
- Pystyn helposti asioimaan vieraiden ihmisten kanssa.
- Hakeudun mielelläni muiden ihmisten seuraan ja juttusille.
- Tiedän selviytyväni jännittävistäkin tilanteista.
- Jos minulla on elämässä pulmia tai vaikeuksia, pyydän muilta ihmisiltä apua.
- Juttelen ihmisten kanssa mieluummin kasvokkain kuin somessa (WhatsApp, Facebook, Twitter).



Kaikki yhteensä:

Elämäntilanteen selvittämisen ympyrä



Mittarin hyödyt

- Toimii asiakkaan elämäntilanteen selvittämisen työkaluna ja lisää asiakkaiden omaa ymmärrystä elämäntilanteestaan.
- Toimii jäsentävänä työmenetelmänä sosiaalisen kuntoutuksen palvelutarpeen selvittämisessä.
- Toimii apuvälineenä sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteiden asettamisessa ja tavoitteiden toteutumisen arvioinnissa.
- Toimii arviointityökaluna sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteiden toteutumisessa ja näin ollen myös vaikuttavuuden arvioinnissa.
- Kiinnittää huomiota asiakkaan vahvuuksiin, voimavaroihin ja muutostarpeisiin

3.4 AVAIN-mittari

AVAIN-mittari on aikuissosiaalityön vaikuttavuuden arviointiin kehitetty mittari, jonka avulla ammattilaiset voivat arvioida omaa työskentelyään ja sen vaikuttavuutta yhdessä asiakkaiden kanssa. Mittari on rakennettu sosiaalityön omista lähtökohdista käsin ja se on kehitetty Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen hankkeessa v. 2011 – 2012 yhdessä sosiaalityön ammattilaisten ja asiantuntijoiden kanssa. AVAIN-mittari on verkkopohjainen mittari, jossa on kolme osiota: 1) Tavoitteet, 2) tilannetekijät ja 3) sosiaalityön menetelmät.

AVAIN-mittari on avoimesti käytettävissä, ja se on saatavilla THL:n koodistopalvelussa. THL:stä saa oppaan AVAIN-mittarin käyttöön.

Miten AVAIN-mittaria käytetään?

AVAIN-mittari on verkkopohjainen työkalu, joka kokoaa tiedot suoraan Exceeliin. Raportointityökalun avulla voidaan saada yhteenveto asiakkaan tilanteesta sekä erilaisia raportteja

Asiakas täyttää verkkopohjaisen AVAIN-mittarin yhdessä sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan kanssa. Alussa asetetaan työn tavoitteet, arvioidaan tilannetekijät ja sovitaan toimintatavoista. Toisessa vaiheessa, sovituksen ajan jälkeen arvioidaan tavoitteiden saavuttamista, muutoksia tilannetekijöissä sekä käytettyjä menetelmiä.

Työntekijä kysyy asiakkaan suostumusta AVAIN-mittarin käyttämiseen. Työntekijä voi katsoa yhdessä asiakkaan kanssa yhteenvetoa raportointityökalun avulla tai tulostaa yhteenvedon asiakkaalle mukaan. Työntekijä voi raportointityökalun kanssa myös katsoa koontia esimerkiksi siitä, minkälaisia menetelmiä hän itse käyttää.

Avain-mittarin käyttö edellyttää ajankäyttöä, koska mittarin täyttämiseen menee aikaa ja työntekijän tulee viedä keskustelua mittarin kysymysten pohjalta. Työntekijällä tulee olla perusvalmiudet verkkopohjaisen kyselyn täyttämiseen sekä suomen kielen perustaidot, jotta hän ymmärtää AVAIN-mittarissa esiin nostettuja asioita.

AVAIN-mittarin sisältö

Tavoitteiden arviointi

- 1) arkielämän sujuvuus ja elämänhallinta
- 2) päihteet ja riippuvuudet
- 3) sosiaaliset verkostot ja ihmissuhteet
- 4) talous
- 5) terveys
- 6) työelämä ja koulutus
- 7) asiakastyöstä nousevat rakenteelliset tavoitteet

Sosiaalityön menetelmät ja toimintatavat

- 1) suunnitelmien ja päätösten tekeminen
- 2) kannustaminen ja tuki
- 3) ongelmalähtöinen tai rajoittava toiminta
- 4) oikeudelliset asiat
- 5) työllisyys ja koulutusasiat
- 6) muut menetelmät (esim. kriisityö ja palveluohjaus)
- 7) kehittämis- ja vaikuttamistyön menetelmät ja toimintatavat

Tilannekijöiden arviointi

- 1) arkielämän sujuvuus ja elämänhallinta
- 2) talous ja työelämä
- 3) asiakkaasta riippumattomat tekijät

AVAIN-mittarin hyödyt

- Tuonut sisältöä keskusteluun ja uutta informaatiota asiakkaasta
- Tukee suunnitelmallista sosiaalityötä
- Auttaa seuraamaan asiakkaan tavoitteiden saavuttamista
- Osoittaa työn tuloksia ja vaikuttavuutta
- Raporttien avulla voidaan yksikössä/ työyhteisössä käydä keskusteluja onnistumisista ja kehittämisen kohdista sekä rakenteellisen sosiaalityön paikoista. Sen perusteella voidaan päättää mahdollisista toimintatapojen muutoksista tai kehittämisen kohteista.
- Tuo kuntapäätöksentekoon tarvittavaa seurantietoa taloudellisten tietojen rinnalle

Kokemuksia AVAIN-mittarista

AVAIN-mittaria on pidetty mielekkäänä sen keskusteluun tuomien sisältöjen vuoksi. Verkkopohjaisen mittarin käyttö on ollut helppoa, koska tavoitteet, menetelmät ja tilannetekijät on valmiiksi määritetty. AVAIN-mittarin käyttämistä ja moninkertaista kirjaamista on kuitenkin pidetty työläänä. Mittari tuottaa paljon informaatiota, mutta tieto on kirjattu tietojärjestelmästä erillään.

Kokeilujen perusteella on vahvistunut näkemys siitä, että AVAIN-mittari tulisi integroida sosiaalihuollon tietojärjestelmiin. Alun perin AVAIN-mittaria on kehitetty THL:ssa vuodesta 2010 lähtien yhdessä sosiaalityön ammattilaisten ja asiantuntijoiden kanssa. Seinäjoen kaupungin perussosiaalityön toimeentulotukiyksikkö ja Sonet Botnia ovat olleet mukana kehitystyössä vuosina 2011 - 2012. Tämän jälkeen mittaria on kokeiltu ja kehitetty mm. Vantaan työvoiman palvelukeskuksen sosiaalityöntekijöiden kanssa sekä Tuusulan nuorten sosiaalisen kuntoutuksen työntekijöiden kanssa sekä edelleen Espoossa, jossa kokeiltiin suunnitelman ja arvioinnin kirjaamisen korvaamista AVAIN-mittarilla. Vuonna 2018 alkaneessa Osallistavan sosiaaliturvan-hankeessa kokeillaan uudenlaisia osallistamisen ja valtaistamisen malleja sosiaalityöhön ja osana tätä mallia sosiaalityössä otetaan käyttöön AVAIN-mittari. Kokeiluun osallistuu kuusi kuntaa: Kangasala, Kemijärvi, Kuopio, Tampere, Tornio ja Raisio. Tavoitteena on saada AVAIN-mittari integroitua asiakastietojärjestelmään.

4 Mittarit työpajoilla

OSMO-hanke on selvittänyt mittareiden käyttöä myös Etelä-Pohjanmaan työpajoilla. Mittareita käytetään työpajoilla sekä yksilötyössä ja työvalmennuksessa asiakkaiden kanssa sekä erilaisissa ryhmätoiminnoissa. Kyselyyn on vastannut seitsemän työpajaa Etelä-Pohjanmaan alueelta. Kaikilla vastanneilla pajoilla on käytössään joitakin mittareita tai menetelmiä.

Kykyviisaria on käytetty viidellä eri työpajalla, Sovari-mittaristoa käytetään neljällä työpajalla, ja Walmua yhdellä työpajalla. Kolmella työpajoista käytetään itse kehitettyjä työ- ja toimintakyvyn arviointilomakkeita. Yhdellä työpajalla on kokeiltu VAT-arvioinnin käyttöä muutamissa asiakastilanteissa.

Pajoilla käytetään mittareita mm. starttivalmennuksessa asiakkaan lähtötilanteen selvittämiseen, ryhmätoimintojen alussa ja lopussa, jaksojen väliarvioinneissa sekä pajajakson lopulla loppuarvioinnissa. Asiakkaiden erilaiset työpaja- ja valmennusjaksot mahdollistavat erilaisten menetelmien käyttöönoton, ja asiakkaiden tilanteen kartoituksen ja arvioinnin merkitys korostuu pajajaksojen aikana. Mittareita pidetään tärkeinä työkaluina toimintakyvyn arvioinnissa, tilanteen arvioimisessa sekä jatkosuunnitelmien tukena. Pajoilla pidetään tärkeänä, että mittarit eivät ole liian monimutkaisia käyttää. Olisi myös hyvä, että käytössä olisi erilaisia mittari- ja menetelmävaihtoehtoja. Kaiken kaikkiaan pajat arvioivat käytössään olevia mittareita toimivina. Esimerkkeinä:

- Sovari-mittaristoa käytetään asiakkuuden päättyessä ja tästä saatu palaute on ainoastaan positiivista sanottavaa.
- WALMU-järjestelmään kirjataan päivittäin tietoa asiakkaan työn suoriutumisesta. Tämä on koettu myös pajoilla toimivaksi järjestelmäksi.
- Kykyviisarin käyttö on antanut tarkempaa tietoa asiakkaan tilanteesta. Hyvänä käytäntönä pidetään yhteistä keskustelua asiakkaan kanssa.
- VAT-arvioinnin etu on se, että siinä yhdistyvät asiakkaan ja työntekijöiden havainnot.

Seuraavana esitellään lyhyesti Sovari, Walmu ja VAT-arvioinnit.

SOVARI

Työpaja yhdistys (TPY) on kehittänyt Sovari – sosiaalisen vahvistumisen mittarin työpajatoimintaan ja etsivään nuorisotyöhön. Sovarin taustalla on Nuorisolaki (1285/2016). Sovari tuottaa organisaatiokohtaisia, alueellisia ja valtakunnallisia tuloksia työpajatoiminnan ja etsivän nuorisotyön vaikuttavuudesta. Mittaria saavat käyttää ainoastaan TPY:n jäsenet. Sillä voidaan täydentää tai kerätä sijoittumista ja ohjautumista koskevaa tilastotietoa. Sosiaalinen vahvistuminen on keskeinen tavoite. Sovari perustuu asiakkaille suunnattuihin nettikyselyihin, joista saadaan sekä asiakaspalaute että asiakkaan itsearviointi. TPY laatii tuloskoosteet Sovari-kyselyistä. Tällä hetkellä valtakunnallisesti 170 työpajaa ja 145 etsivän nuorisotyön kuntaa on ilmoittautunut Sovarin käyttäjäksi.

Mittarin avulla saadaan myös tilaajille ja rahoittajille näkyviin toiminnan vaikutukset sekä miten toiminta vastaa tarpeisiin. Tilastointi helpottaa keskustelua päättäjien kanssa ja sen myötä voidaan myös mitoittaa resursseja.

WALMU

Walmu on asiakashallintajärjestelmä, joka on palveluna tuotettava sovellus. Sen avulla organisaatio voi seurata ja ohjata työllistämisen toimenpiteitä kaikilla organisaatiotasolla. Järjestelmä on luotu huomioiden monituottajamallit, joissa palveluita tuottamassa on monia erilaisia julkisia ja yksityisiä toimijoita. Järjestelmä voidaan integroida ja yhdistää monenlaisiin tietojärjestelmiin (esim. Kela, sosiaalitoimi, työllisyyspalvelut, työpajat, yms.)

Tavoitteiden seuranta tapahtuu yksilöllisesti raporttien kautta ja näin voidaan tarkastella kaikkien asiakkaiden tavoitteiden etenemistä. Myös yhteistyökumppanit pystyvät reaaliajassa seuraamaan asiakkaan etenemistä prosessin eri vaiheissa. Walmu kerää tiedot reaaliajassa asiakasprosessista ja näin tietoja tarkastelemalla pystytään todentamaan palvelun tämän hetken vaikutus. Ohjelmisto mahdollistaa myös yksilöllisen jatkoseurannan työllistämistoimien jälkeen. Walmu-sovelluksen tuottaa yksityinen yritys ja se on maksullinen ohjelmisto.

VAT-arviointi

VAT-arviointi (Valmennuksen arvioinnin tukijärjestelmä) on Kumppaniksi ry:n kehittämä tietojärjestelmä. Se sisältää ICF-luokituksen mukaisen toimintakyvyn arvioinnin ja kattaa valmennuksessa työhönkuntoutuksessa tarvittavat tietojenkäsittelytarpeen, kuten henkilö-, sopimus- ja valmennusjaksotietojen ylläpidon ja asiakaspalautejärjestelmän. VAT-arvioinnin tarkoituksena on tuottaa toimintakykytietoa, joka voidaan muuttaa ICF-luokituksen mukaiseksi. Sen tavoitteena on, että tietoa voidaan siirtää palvelun- ja tiedontuottajan sekä muun tiedon käyttäjän (esim. moniammatillinen työryhmä) välillä. VAT-arviointi koostuu asiakkaan tekemästä itsearviointista suoriutumisestaan toimintaympäristössä (esim. pajatyöskentelyssä) sekä yhden tai kahden ammattilaisen tekemistä havainnoista ko. toimintaympäristössä (esim. työpajan yksilö- tai työvalmentajat). Toimintakykyä arvioidaan kohdennettujen osoittimien (kysymysten) avulla. Osoittimet muodostetaan mahdollisimman konkreettisiksi, jotta sekä asiakkaan itsearviointi että ulkopuoliset havainnot kohdistuvat samaan tekijään. Asiakkaan subjektiivinen kokemus omasta toimintakyvystään on VAT-arvioinnissa tärkeää.

Menetelmän avulla saadaan tietoa asiakkaan toimintaympäristössä tarvittavista fyysisistä, psyykkisistä ja sosiaalisista toimintaedellytyksistä.

VAT-arviointi mahdollistaa palvelun tai kuntoutuksen ohjaamisen niihin tekijöihin jotka haittaavat tai estävät integroitumista yhteiskuntaan, se voi esim. nostaa esille erilaisia oppimisvaikeuksia tai muita rajoitteita. Toisaalta arvioinnin tavoitteena on nostaa esille asiakkaan vahvuuksia, joiden näkyväksi tekemisellä helpotetaan jatkopolkujen suunnittelua.

VAT-järjestelmä on maksullinen.

5 Työskentely jatkuu

Osmo-hankkeen keräämät kokemukset mittareiden ja arvioinnin menetelmien käytöstä ovat osoittaneet, että monia eri menetelmiä on kokeiltu tai on maakunnassa käytössä. Tarve asiakkaiden tilanteen arviointiin ja erilaisten arviointimenetelmien käyttöön on selkeästi nähtävissä asiakastyön eri vaiheissa niin viranomaistyössä kuin erilaisten työllistymistä tai osallisuutta edistävien palveluiden aikana.

OSMO-hankkeessa on päädytty ottamaan Kykyviisari käyttöön hankkeen asiakastyössä sekä yksilöohjauksessa että ryhmätoiminnoissa. Hankkeen asiakasmääräksi on hankesuunnitelmassa määritelty 245 asiakasta, joten Kykyviisarista saadaan varsin kattavaa kokemusta erilaisissa asiakastilanteissa hankkeen aikana. Maakunnan eri alueilla on herännyt kiinnostusta jonkin menetelmän tai eri menetelmien systemaattisemmasta kokeilusta esimerkiksi kuntouttavan työtoiminnan tai sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminnoissa, sosiaalisen kuntoutuksen prosessin yksilöohjauksessa tai asiakastapaamisissa aktivointisuunnitelmaa laatiessa. OSMO-hanke on mukana kokoamassa tietoa menetelmien hyödynnettävyydestä erilaisissa asiakastilanteissa.

Seinäjoen kaupunki on järjestämässä syksyllä 2018 ICF-koulutusta sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöille, ja tämän myötä saadaan laajemmin käytännön kokemusta ICF:n hyödyntämisestä asiakastyössä myös sosiaalialalla. Suupohjassa puolestaan ollaan kouluttamassa henkilöstöä Psyk-RAI-menetelmän käyttöön. Menetelmää on pilotoitu aiemmin Pohjanmaa-hankkeen kanssa Pohjanmaan maakuntien sairaanhoitopiirien alueilla.

On tärkeää, että tulevassa maakunnassa määritellään yhteisesti millä tavoin työikäisten monialaisissa palveluissa asiakkaiden palvelutarpeen ja työ- ja toimintakyvyn arviointia tehdään. Sote-uudistuksen myötä maakunnilla tulee olla mittareita ja menetelmiä, joilla voidaan vertailla oman tuotannon vaikuttavuutta, kustannustehokkuutta ja laatua eri palveluiden tuottajien ja järjestöjen palveluiden tuotantoon sekä muiden maakuntien tuotantoon (Kivipelto 2017, 89).

LÄHTEET JA KIRJALLISUUTTA:

Aikuissosiaalityön vaikuttavuusmittari AVAIN. Saatavana Innokylässä:

<https://www.innokyla.fi/web/verstas367729/etusivu/-/verstas/nakokulmat>

ESY Käsikirja

Elämäntilanteen selvittämisen ympyrä. Julkaistu 28.12.2017.Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavana:

<https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/hankkeet-ja-hanketuki/arviointi/tyo-ja-toimintakykymittareita/esimerkkeja/elamantilanteen-selvittamisen-ympyra-esy-mittari>

ICF Innokylässä: <https://www.innokyla.fi/web/verkosto567246>

ICF-luokitus. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 27.9.2016.. Saatavana:

<https://thl.fi/fi/web/toimintakyky/icf-luokitus>

ICF / VAT – toimintakyvyn arviointi. Kuntoutusportti. Saatavana:

https://kuntoutusportti.fi/files/attachments/kuntoutusasian_neuvottelukunta/pohjois-suomen_seminaari/vat_toimintakyvyn_arviointi_oulu_4_10_13.pdf ,
<http://www.kumppaniksi.fi/cms/kumppaniksi/103/VAT-arviointi.pdf>

Karjalainen, P. & Kotiranta, T. 2010. Alustava kartoitus Suomessa aikuissosiaalityössä käytettävistä vaikutusten arvioinnin menettelytavoista. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Kivipelto, M., & Saikkonen, P. 2013. Tiedon tuotanto ja vaikuttavuustieto sosiaalityössä. Yhteiskuntapolitiikka 78:3, 313-321.

Kivipelto, M. 2017. Vaikuttavuuden arviointi edellyttää moniarvoista tiedon tuotantoa. Teoksessa: Jämsen, A. (Toim.) Sosiaalityön vuoro – keskusteluja ajassa. Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus ISO.

Kuntoutuksen uudistamiskomitean ehdotukset kuntoutusjärjestelmän uudistamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2017:41. Saatavana:

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160273/RAP2017_41.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Kykyviisari työ ja toimintakyvyn tukena. Saatavana: <http://sivusto.kykyviisari.fi/>

Paltamaa, J. & Musikka-Siirtola, M. 2016. ICF-Luokitus. Teoksessa: Autti-Rämö, I., Salminen, A-L., rajavaara M. & Ylinen, A. (Toim.) Kuntoutuminen. Duodecim. 37-55.

Sainio P. & Salminen A-L. Toimintakyvyn arviointi ja menetelmät. Teoksessa Kuntoutuminen. Duodecim. 2016, 206–224.

Suokko Annemari. ICF-luokitus. Esitelmä Monitoimijainen palvelutarpeen arviointi- seminaarissa 11.4.2018. Frami

Sosiaali ja terveystieteiden ministeriö. Kuntoutuksen uudistamiskomitean raportti on julkaistu. 9.11.2017. Saatavana: http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/kuntoutuksen-uudistamiskomitean-raportti-julkaistu

Sosiaalityön vaikuttavuus esiin uusilla välineillä. Suuntaaja 3/2014. Saatavana: <https://www.aspa.fi/fi/suuntaaja/suuntaaja-32014-asiakasn%C3%A4k%C3%B6kulmaa-palvelujen-laatuun/sosiaality%C3%B6n-vaikuttavuus-esiin>

Timo, A. 2018. Sosiaalinen kuntoutus – Sosiaalisen kuntoutuksen jäsentäminen. Vaasan Ammattikorkeakoulu. Saatavana: http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/147756/Timo_Anne.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Toimintakyvyn arviointi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/toimintakyky/toimintakyvyn-arviointi>

VAT-arviointi. Saatavana: www.kumppaniksi.fi

VIRTAA VIELÄ – VIRTA II – HANKE. Sosiaalisen kuntoutuksen ja nuorten osallisuuden kehittämishanke 2014 – 2016. VÄLIRAPORTTI 1/2014. Saatavana: <https://www.innokyla.fi/documents/1489422/62c30a82-6441-4a89-b731-5c9c93d24157>

Vuokko, A. & Tuisku, K. 2017. Uudet itsearviointimittarit työ- ja toimintakyvyn arviointiin. Duodecim 133, 667-674.

Sjöblom, S. 2015. Näkökulmia ICF:n käytöstä ja soveltamisesta sosiaalityössä. Teoksessa: Paltamaa, J. & Perttinen, P. (Toim.) Toimintakyvyn arviointi. ICF teoriasta käytäntöön. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 137 Helsinki: Kelan tutkimusosasto.134-137.

Sjöblom, S. & Autio, A. 2014. Sosiaalityö ja ICF – työryhmä. Tampere: Terveystieteiden päivät 16.-17.10.2014. Saatavana: <https://www.innokyla.fi/documents/567247/b0b67859-d8b7-4764-b5a4-171d79d83249>

Sovari (vaikuttavuusmittari) Saatavana: <https://www.tpy.fi/kehittaminen/laadullinen-mittaristo/>

WALMU Saatavana: <https://walmu.fi/fi>

Lait:

Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta (916/2012)

Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista (566/2005)

Laki työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta (1369/2014)

Nuorisolaki (1285/2016)

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

Lakiluonnos julkisista rekrytointi- ja osaamisen kehittämisspalveluista (9.3.2018)